

**SANASTONTUTKIMUS
JA HISTORIALLINEN
FONOLOGIA**
*(ZUG111: JOHDATUS SUOMA-
LAIS-UGRILAISIIN KIELIIN)*

Jaakko Häkkinen

30.11.2011

Varoitus! Tämä ei ole lyhytsanainen esitelmärunko vaan pikemminkin PowerPoint-muotoinen artikkeli, jossa lukijan eteen vyöryttävä tieto on kirjoitettu auki.

Esitys löytyy kokonaisuudessaan verkosta:

[www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/
Sanasto_ ja_ äännehistoria.pdf](http://www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/Sanasto_ ja_ äännehistoria.pdf)

SISÄLTÖ:

1. SANASTONTUTKIMUS

1.1. Perintösanat

1.2. Lainasanat

1.3. Äänteellisesti motivoituneet sanat

1.4. Horisontaalinen etymologia

2. HISTORIAALINEN FONOLOGIA

2.1. Uralilaiset sibilantit

3. KANTAURALI

3.1. Kantaurali kielenä

3.2. Kantaurali todellisuudessa

1. SANASTONTUTKIMUS

- Sanastontutkimuksen historiallinen eli diakroninen ulottuvuus on **etymologia**, sanojen alkuperän tutkiminen (ks. K. Häkkinen 1989).
- Sanoilla voi olla seuraavanlaisia alkuperiä:
 1. peritty aikaisemmasta kantakielestä
 2. lainattu toisesta kielestä
 3. Äänteellisesti motivoitu
 4. muodostettu kielen vanhoista aineksista:
 - a) johtamalla
 - b) yhdistämällä
 - c) äännevarioinnilla

SANASTONTUTKIMUS

ETYMOLOGIA

- ◉ Etymologisessa tutkimuksessa huomioitavia seikkoja ovat äänneasu, merkitys ja levikki.
- ◉ **Äänneasun** osalta ei ole tärkeää samannäköisyys vaan äännevastaavuuksien säännöllisyys. Suomen *suoni* ja unkarin *ín* ovat äänteellisesti säännöllisiä vastineita, vaikkakin aika erinäköisiä. Unkarin sanan merkitys on 'jänne'; muinoin anatomista merkitystä tärkeämpää oli käyttötarkoitus - tämä yhdisti suonia ja jänteitä.

SANASTONTUTKIMUS

ETYMOLOGIA (B)

- Eri kielten samannäköiset sanat eivät ole samaa alkuperää, ellei niiden **merkitys** ole riittävän läheinen. Etävertailuissa (esim. suomea ja sumeria tai dravidakieliä verrattaessa) tyyppillistä on etsiä sanoja jotka ovat liian samannäköisiä (lähempänä suomen sanaa kuin unkarin sana!) ja joiden merkitykset ovat niin kaukana toisistaan, että ne voidaan yhdistää vain kömpelöin aasinsilloin.
- Kaikista kielistä löytyy samannäköisiä sanoja, mutta ne kaikki eivät voi olla vastineita. Todelliset vastineet löydetään vain samankaltaisen merkityksen avulla.

SANASTONTUTKIMUS

ETYMOLOGIA (C)

- ◉ Sanan **levikki** kertoo yleisesti ottaen sanan iän, mutta joskus äänneseikat todistavat levikkiä vastaan: liian samannäköiset sanat voidaan tuomita myöhemmiksi lainoiksi, vaikka vastineita tavattaisiinkin laajalti kielikunnassa.
- ◉ Toisaalta yhteenkin kielihaaraan rajoittuva sana voi olla äänteellisin perustein ikivanha: suomen *jääda* < **jäxi-* ← vkA **ǵ^heg^he-* (Koivulehto 1999) palautuu jo varhaiskantaauralilaisten ja varhaiskanta-arjalaisten kosketusten väliseen aikaan.

SANASTONTUTKIMUS

PERINTÖSANAT

- Sanat jotka on peritty kantasuomesta tai varhaisemmista kantakielistä.
- Kritiikkiä: ”Ei se ole etymologia vaan levikin kuvaus.”
- Perintösanoillekin voi löytyä vielä syvemmän tason etymologia:
 - a) lainattu
 - b) äänteellisesti motivoitu
 - c) johdettu

SANASTONTUTKIMUS

LAINASANAT

- Lainasanoja on ollut jo kantakielessä - ja jopa ennen sitä. Kantaauralin tasolla yksi ja sama indoeurooppalainen sana saattaa esiintyä kahtena eri-ikäisenä lainana:

IE **bheh-(ye/o-)* → vkU **pexi-* 'keittää'

> md. *pije-* ~ sj. **pi-*

→ mkU **peša-* 'keittää'

> sa. *basse-* ~ mn. **piit-*

SANASTONTUTKIMUS

LAINASANAT (B)

- ◉ Jo vanhastaan on ajateltu, että indoeurooppalaisen laryngaalin korvaajana *x on vanhempi kuin *š (Koivulehto 1991), koska vain edellisellä edustuksella on vastineita samojedissa.
- ◉ Kun nyt kuitenkin samojedi ei näytä eronneen ensimmäisenä kantauralista (J. Häkkinen 2007), ei levikkikriteeri päde.
- ◉ Sen sijaan se seikka, että *x esiintyy vielä varhaiskanta-arjalaisissa lainasanoissa (*g^h → *x) muttei enää myöhäiskanta-arjalaisissa, viittaa *x-substituution vanhuuteen.

SANASTONTUTKIMUS

LAINASANAT (C)

Aika eaa.	Kielentaso	
Vaihe I n. 3500–	Myöhäiskantaindoeurooppa hajoaa, ei välttämättä vielä lainasanoja esiuraliin	
Vaihe II n. 2800–	Vanhat arkaaiset indoeurooppalaiset lainasanat varhaiskantauraliin: IE ₁ * <i>doh</i> ₃ - > vk-U * <i>toxi</i> - 'tuoda'	Esiarjalaiset lainasanat varhaiskantauraliin: esi-A * <i>ǵug^hew</i> - > vk-U * <i>jôwxi</i> - (* <i>juxi</i> -) 'juoda'
Vaihe III n. 2300–	Nuoret arkaaiset indoeurooppalaiset lainasanat myöhäiskantauraliin: IE ₂ * <i>b^heh</i> ₁ -(<i>ye/o</i> -) > mk-U * <i>peša</i> - 'keittää'	Kanta-arjalaiset lainasanat myöhäiskantauraliin (uralissa ei * <i>x</i> :ää)
Vaihe IV n. 1800–	Suppealevikkiset arkaaiset indoeurooppalaiset lainasanat kantauralin länsimurteisiin	Kantairanilaiset lainasanat kantauralin murteisiin (tai jopa myöhäiskantauraliin, vrt. 3.3)

SANASTONTUTKIMUS

LAINASANAT (D)

1. Kantauralilaiset kerrostumat (J. Häkkinen 2009):

a) läntiset: luoteisindoeuroopasta (nekin joita on pidetty kantaindoeurooppalaisina?)

b) itäiset: varhais-, keski- ja myöhäiskantarjasta, kantairanista:

- vka **g^hew-* → vku **juxi- / jôwxi-* 'juoda'

(< IE **g^hew-*)

- kka = vklr. **dzen-* → kku **sen-ti-* 'syntyä'

(< IE **g^hen-*)

SANASTONTUTKIMUS

LAINASANAT (E)

- mkA **ćatam* → mkU **śēta* '100'
(< IE **k̑mtóm*)
- Ir. *zaranya* → mkU **sērńa* 'kulta'
(< mkA **ž^har-* < IE **g^h(o)l(H)-*)

HUOM! Iranilainen depalatalisaatio tapahtui jo ennen viimeisiä kanta-arjalaisia muutoksia, joten vk-irani on siis keskikanta-arjan murre (Koi-vulehto 1999). Onkin mahdollista, että ns. mk-arjalaiset lainasanat olisivat kantaindoarjalaisia (Indic: **ć* > **ś* vs. Iranic: **ć* > **c*).

SANASTONTUTKIMUS

LAINASANAT (F)

2. Jälkiuralilaiset kerrostumat (n. 2000-0 eaa.)

- a) läntiset (suom.-perm.):
luoteisindoeurooppalaiset, iranilaiset,
balttilaiset, germaaniset.
- b) itäiset (ugr.-samoj.):
iranilaiset, turkkilaiset.

3. Nuoret kerrostumat (n. 0-2000 jaa.)

- a) läntiset: iranilaiset, skandinaaviset, slaavilaiset (+ venäläiset).
- b) itäiset: iranilaiset, turkkilaiset, tunguusilaiset, mongolilaiset, venäläiset.

(Uralilaisten kielten lainasanoista: Sinor 1988)

SANASTONTUTKIMUS

LAINASANAT (G)

- Useimmat lainasanakerrostumat on tunnettu jo kauan ja niistä löytyy tietoa alan kirjallisuudesta; myös Santeri Junntilan luento viime vuodelta on erinomaisen havainnollinen:
<http://www.helsinki.fi/hum/sugl/oppimat/johdantokurssi/aanehistoriajalainasanat2010.ppt>
- Käsittelen tässä lyhyesti vain kahta sellaista kerrostumaa, joiden kohdalla on 2000-luvulla saavutettu uusia tuloksia:
 1. vanhat slaavilaiset lainasanat
 2. paleoeurooppalaiset lainasanat

SANASTONTUTKIMUS

SLAAVILAISET LAINASANAT

- Aiemmin ajateltiin yleisesti, että vanhimmat slaavilaiset lainasanat olisi omaksuttu vasta muinaisvenäjältä.
- Lainanantajakieli näyttää kuitenkin olevan paljon varhaisempi - siinä esimerkiksi oli vielä vokaalien pituusoppositio (Kallio 2006a):

paasma ← Sl. **paasma* > mven. *pásmo*

papu ← Sl. **babъ* > mven. *bobъ*

SANASTONTUTKIMUS

SLAAVILAISET LAINASANAT (B)

- ◉ Varhaisimmissa lainasanoissa ei ehkä ollut tapahtunut vielä edes ensimmäistä palatalisaatiota:
kimalainen ← Sl. **kimeli* > mven. *цьмель*
(latinal.)
- ◉ Myös Inkerin slaavilaisperäinen paikannimistö viittaa yhtä varhaisiin kontakteihin (Kirsanov 2007):
Kirnu ← Sl. **kir(s)nu* > ven. *чёрный* 'musta'
Keltto ← Sl. **geltu* > ven. *жёлтый* 'keltainen'

SANASTONTUTKIMUS

SLAAVILAISET LAINASANAT (C)

- Slaavin ensimmäinen palatalisaatio on tapahtunut varhaisimpien germaanilainojen omaksumisen jälkeen mutta ennen goottilaisia lainasanoja (http://en.wikipedia.org/wiki/Proto-Slavic_borrowings), eli joskus ensimmäisinä vuosisatoina jälkeen ajanlaskun alun.
- Myös vokaalisto todistaa monien slaavilaisperäisten lainasanojen ja paikannimien korkeasta iästä.
- Ensimmäinen slaavilainen ekspansio näyttäisi siis tapahtuneen oletettua aikaisemmin, vaikka ”pohjoisslaavi” onkin sittemmin kadonnut sen puhujien sulauduttua itämerensuomalaisiin.

SANASTONTUTKIMUS

SLAAVILAISET LAINASANAT (D)

- Myös novgorodinslaavi näyttää olleen vanhakantainen kieli: se oli kyllä osallistunut ensimmäiseen muttei enää toiseen palatalisaatioon (joka on tapahtunut kaikissa nykyisissä slaavilaiskielissä).
- Toisaalta on esitetty myös muita selityksiä: viivästynyt diftongien monoftongisaatio olisi voinut estää toisen palatalisaation tapahtumisen. (Dombrowski 2006.)

SANASTONTUTKIMUS

PALEOEUR. LAINASANAT

- Paleoeurooppalaisiksi eli vanhaeurooppalaisiksi nimitetään kieliä, joita on puhuttu Euroopassa ennen nykyisten kielikuntien leviämistä ja joista ei ole jäänyt kielenmuistomerkkejä.
- Paleoeurooppalaisten kielten läsnäolo nykyisin uralinkielisillä alueilla on looginen välttämättömyys, koska oletukset jo alkuasutuksen kielellisestä uralilaisuudesta ovat osoittautuneet virheellisiksi. (Kallio 2006b; J. Häkkinen 2009; 2010.)
- Paleoeurooppalaiset substraattilainat ilmenevät yleensä paikallisessa sanastossa (kasvien ja eläinten nimitykset sekä maasto- ja luontosanas-to) sekä paikannimissä. (Aikio 2004; Saarikivi 2004.)

SANASTONTUTKIMUS

PALEOEUR. LAINASANAT (B)

- ◉ Ante Aikio (2004) on onnistunut jopa eristämään eräiden Lapin substraattipaikannimisissä toistuvien elementtien merkityksen:

-ir 'vuori'

skiehč(č)- 'vedenjakaja'

jeahk(k)- 'yksinäinen (vuori)'

nuss- 'vuorijonon laitimmainen vuori'

čára- 'ylimmäinen (järvi)'

sáll- 'suuri saari merellä'

čiesti 'jyrkkä rantatöyräs'

ičč- /ižž- 'ulommaisin saari merellä'

SANASTONTUTKIMUS

PALEOEUR. LAINASANAT (C)

- Merkityksen lisäksi myös paleoeurooppalaisten kielten fonotaksista voidaan saada tietoa. Niinpä länsiuralilaisissa kielissä esiintyy todennäköisiä substraattilainoja, joissa on kantauralille vieraita konsonanttiyhtymiä.
- Erityisesti tšekäläisille paleoeur. kielille näyttää olleen tyypillistä nasaalikonsonanttien monipuolisempi esiintyminen (J. Häkkinen 2009):

*-*mm*- (*kymmen, tammi*), *-*nn*- (*konna*), *-*šm*- (*lehmä*), *-*šn*- (*vehnä*) (muilla paitsi *konnalla* on vastine mordvassa.)

SANASTONTUTKIMUS

ÄÄNNEMOTIVOIDUT SANAT

- ◉ Äänteellisesti motivoitu sana voi olla joko **onomatopoeettinen** eli ääntä jäljittelevä tai **deskriptiivinen** eli äänteellisesti kuvaileva.
- ◉ Onomatopoeettisia sanoja ovat usein lintujen nimitykset (esim. *kuikka*), deskriptiivisiä monet luonnonilmiöihin liittyvät sanat (esim. *solista*, *suhista*, *kohista*).
- ◉ Etymologisena selitysmallina kyse on äänteellisestä motivaatiosta oikeastaan vain silloin kun sana **syntyy tyhjästä**; yleisemmin lienee kyse **äännevariaatiosta**, johon palaan myöhemmin.

SANASTONTUTKIMUS

HORISONTAALINEN ETYMOLOGIA

- ⊙ **Horisontaaliseksi etymologiaksi** voidaan nimittää kaikkia niitä syntytyyppejä, jotka liittyvät kielessä jo valmiina oleviin aineksiin ja joilta siksi tavallaan puuttuu ajallinen syvyys (tai ainakin aikasyvyyttä on vaikea määrittää).

1. Johtaminen

Jo kantauraliin on syntynyt sanoja johtamalla:

U **ńoxi-* 'noutaa, pyytää?' → **ńo(x)-ma(la)*
'jänis'

SANASTONTUTKIMUS

HORISONTAALINEN ETYMOLOGIA (B)

2. Yhdistäminen

Yhdyssanojakin on syntynyt jo kantaauralissa:

U **äsa-wäška* 'tina, lyijy' (*wäška* 'kupari')

> udm. *uzveś* ~ mansiP *aatwəs*

3. Äännevariointi

Äännevariointi liittyy merkitykseltään affektiseen sanastoon ja toimii assosiaatiotasolla. Esimerkiksi fonesteemi #*hVri*- liitetään tietynlaiseen äänen-tuottamiseen: *hyristä, hurista, horista, höristä*.

(Kulonen 2010.)

2. HISTORIALLINEN FONOLOGIA

- ◉ Historiallinen fonologia eli äännehistoria on historiallisen kielentutkimuksen osa-alue, joka keskittyy äännetason tutkimiseen.
- ◉ Äännehistorian tutkimuksessa voidaan käyttää aivan samoja menetelmiä kuin muussakin historiallisessa kielentutkimuksessa, esim. sukukielten äänteiden ja äännejärjestelmien vertailua.
(Näistä ks. www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/Kielen_menneisyys.pdf)

HISTORIALLINEN FONOLOGIA

JOHDANTO

- ◉ Äännehistoria on jatkuvassa vuorovaikutuksessa etymologian kanssa: uudet sanavastineet saattavat muuttaa äännehistoriallisia käsityksiä.
- ◉ Tämä johtuu siitä, että yleisintä äännevas- taavuutta on syytä pitää säännöllisenä, ellei löydy painavia vasta-argumentteja - muu johtaisi uskottavuuden laskuun.
- ◉ Esimerkkisanojen lisääntyessä yleisin edustus voi kuitenkin vaihtua.

HISTORIALLINEN FONOLOGIA

URALILAISET SIBILANTIT

ims.	saame	mordv	mari	permi
s	s	s	š	s
h	s	š	š	š
s	č	ś	š	ś
unkari	mansi	hanti	samoj.	U
∅	t	L, j, t	t	*s
∅	t	L, j, t	t	*š
s	s	s	s	*ś

HISTORIALLINEN FONOLOGIA

URALILAISET SIBILANTIT (B)

- Uralilaisten kielten sibilanttien edustus on mutkikas (Häkkinen 2007):
 1. Vain mordvassa ja permissä on kolme erilais-ta sibilanttia: *s*, *š* ja *ś* (~ *z*, *ž* ja *ź*).
 2. Marissa kaikki kolme sarjaa ovat langenneet yhteen *š*:ksi.
 3. Muualla kaksi kolmesta sibilantista on lan-gennut yhteen: itämerensuomessa **s* ja **ś*, saamessa, ugrissa ja samojedissa **s* ja **š*.
 4. Ugrissa ja samojedissa **s* ja **š* ovat desibiloituneet ja **ś* on kehittynyt tavalliseksi **s*:ksi.

HISTORIALLINEN FONOLOGIA

URALILAISET SIBILANTIT (C)

Koska sibilanttiedustus seuraa varhaisinta murre-rajaa (suom.-perm. vs. ugr.-sam.), ei yksin sukukielten vertailun perusteella ole mahdollista päätellä kumpi edustus on alkuperäinen: läntinen *s, *š ja *ś vai itäinen *L, *L ja *s.

- ◉ Indoeurooppalaiset lainasanat kuitenkin osoittavat läntisen edustuksen alkuperäiseksi:

HISTORIALLINEN FONOLOGIA

URALILAISET SIBILANTIT (D)

unkari *száz* ~ mansi KM *sëët* ~ hanti V *sàt* '100'

< itäurali **sëta*

< kantaurali **śëta* > mordva *śado*

← A **ćata-* / IA **śata-* '100'

mansi KM *uutər* 'ruhtinas; sankari'

< itäurali **aLəra*

< kantaurali **asira* > mordva *azoro*

← A **asura* > Ir. *ahura* 'herra'

3. KANTAURALI

1. Kantaurali kielenä

- Monista epävarmuustekijöistä huolimatta meillä on aika hyvä käsitys siitä, millainen kieli kantaaurali oli. On tosin muistettava, että rekonstruktio tavoittaa vain osan todellisen kantakielen piirteistä.
- Kantaauralin rekonstruktio on tulosta kielen eri tasoilla (äänne-, muoto-, sana- ja lausetasolla) sovelletuista historiallisen kielitieteen menetelmistä (http://www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/Kielen_menneisyys.pdf)

KANTAURALI

KANTAURALI KIELENÄ

- ◉ En esittele tässä kantaurlia sen tarkemmin, koska olen laatinut (lähes) yleistajuisen johdatuksen kieleen:

Kantaurlia ulkomaan eläville -
Käntä-käxli ulka-mëxin elapaj üling

<http://www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/Kantaurlia.xps> (tai [.pdf](#))

KANTAURALI

KANTAURALI TODELLISUUDESSA

2. Kantaurali todellisuudessa

- ⊙ Jokaisen kielikunnan takana on kantakieli, joka on syntynyt suppealla alueella. Tämä tilanne ei muutu, vaikka kantakieli olisi ollut sekakieli; tilanne ei myöskään muutu, vaikka kantakieli olisi sekundaarisesti levinnyt laajalle alueelle.
- ⊙ On käytännössä mahdotonta, että laajalla alueella tai useamman kuin kahden kielen kontaktien seurauksena voisi syntyä yhtenäinen kieli-muoto.

KANTAURALI

KANTAURALI TODELLISUUDESSA (B)

- ◉ Kantakielen puhuma-alue voidaan sijoittaa aikaan ja paikkaan todellisessa maailmassa, kunhan löydetään kiinnekohtia: ilmiöitä ja innovaatioita, joilla on rajallinen ilmenemisaika ja levinneisyys.
- ◉ Indoeurooppalaisella puolella on kymmenkunta vaunuihin liittyvää sanaa (Parpola 1999; 2008):
 - IE **k^wek^wlo-* 'pyörä'
 - IE **wog^hno-* 'vaunu'
 - IE **i_ugo-* 'ies'

KANTAURALI

KANTAURALI TODELLISUUDESSA (C)

- Koska pyörä ja vaunu on keksitty vasta vuoden 4000 eaa. jälkeen ja koska vaunusanasto edustuu eri indoeurooppalaisissa kielihaaroissa säännöllisenä, ei kantaindoeurooppa ole voinut hajota tätä aikaisemmin. Indoeurooppalainen ekspansio ei siksi voikaan liittyä esim. maanviljelyn leviämiseen, joka on varhaisempi tapahtuma.
- Varhaisimpien vaunujen esiintymisalue on myös rajoittunut Euroopan kaakkoisosiin, ja yhdessä mm. kasvien ja eläinten nimitysten kanssa vaunusanasto osoittaa kantaindoeurooppaa puhutun todennäköisimmin Ukrainan aroilla.

KANTAURALI

KANTAURALI TODELLISUUDESSA (D)

- ◉ Uralilaisella puolella on vastaavanlaisia kiinne-kohtia (Häkkinen 2009):
- ◉ Yhdyssana U **äsa-wäška* 'lyijy, tina' (> udmurtti *uzveś* ~ mansi *aatwəs*) osoittaa kantauralilaisten tunteneen pronssimetallurgian, koska jälkikomponentti on 'kuparia/pronssia' merkitsevä sana.
- ◉ Sanat **oxči* 'lammas' ja **šęnti* 'ohra/vehnä' osoittavat kantauralilaisten tunteneen maatalouden tai ainakin olleen kontaktissa sen harjoittajiin.

KANTAURALI

KANTAURALI TODELLISUUDESSA (E)

- Ajoitus on riippuvainen paikasta: mitä etelämpänä kantauralia olisi puhuttu, sitä aikaisemmin maatalouteen ja pronssimetallurgiaan olisi voitu tutustua.
- Kantauralin puhuma-alue näyttää kuitenkin sijainneen Uralin länsipuolella havumetsävyöhykkeen eteläosassa, joten kantauralin hajoaminen ei ole voinut tapahtua juurikaan aikaisemmin kuin noin 2000 eaa.
- Näin myöhäisen ajoituksen vahvistavat jo kantauraliin omaksutut arjalaiset lainasanat (ks. LAINASANAT D-E edellä).

KIRJALLISUUS

- Aikio, Ante 2004: An essay on substrate studies and the origin of Saami. - Irma Hyvärinen, Petri Kallio & Jarmo Korhonen (toim.): *Etymologie, Entlehnungen und Entwicklungen. Festschrift für Jorma Koivulehto zum 70. Geburtstag*, s. 5-34. Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki, LXIII. Helsinki: Uusfilologinen yhdistys ry.
- Dombrowski, Quinn 2006: *Palatalizations in the Old Novgorod Dialect: Comparing Theory and Data*. B.A. thesis, Department of Slavic Languages and Literatures, University of Chicago. <http://links.quinndombrowski.com/ba-thesis>
- Häkkinen, Jaakko 2007: *Kantauralin murteutuminen vokaalivastaavuuksien valossa*. Pro gradu -työ, Helsingin yliopiston Suomalais-ugrilainen laitos. <https://oa.doria.fi/handle/10024/7044>
- Häkkinen, Jaakko 2009: Kantauralin ajoitus ja paikannus: perustelut puntarissa. - *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 92, s. 9-56. <http://www.sgr.fi/susa/92/hakkinen.pdf>
- Häkkinen, Jaakko 2010: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen (OSA 2). - *Muinaistutkija* 2 / 2010. <http://www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/Jatkuvuus2.pdf>
- Häkkinen, Kaisa 1989/2006: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Kolmas painos.)

KIRJALLISUUS (B)

Kallio, Petri 2006a: On the Earliest Slavic Loanwords in Finnic. Juhani Nuorluoto (toim.): *The Slavicization of the Russian North: Mechanisms and Chronology*, s. 154-166. Slavica Helsingiensia 27.

<http://www.helsinki.fi/venaja/nwrussia/eng/Conference/pdf/Kallio.pdf>

Kallio, Petri 2006b: Suomen kantakielten absoluuttista kronologiaa. - *Virittäjä* 1 / 2006, s. 2-25.

http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_2.pdf

Kallio, Petri 2007: Kantasuomen konsonanttihistoriaa. - Jussi Ylikoski ja Ante Aikio (toim.): *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*, s. 229-249. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

http://www.sgr.fi/sust/sust253/sust253_kallio.pdf

Kirsanov, Nikolai 2007: Predecessors of Contemporary Russian *bl* in the Toponymy of Ingermanland. [Venäjäksi] - *Linguistica Uralica* XLIII, 3 / 2007.

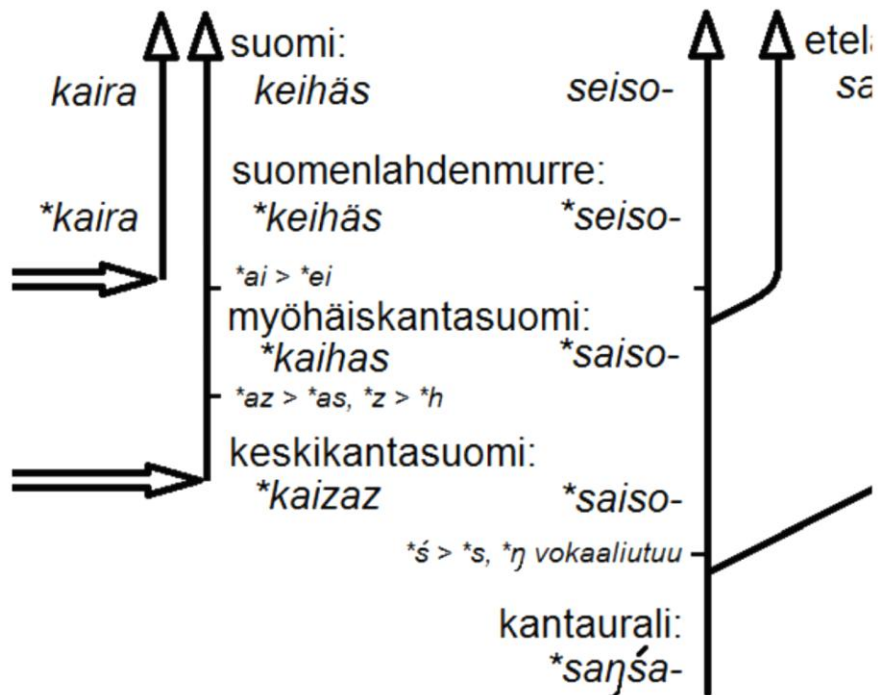
<http://www.thefreelibrary.com/Predecessors+of+contemporary+Russian+bl+in+the+toponymy+of...-a0200671871>

Koivulehto, Jorma 1991: *Uralische Evidenz für die Laryngaltheorie*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Sitzungsberichte, 566. Band. Wien 1991.

KIRJALLISUUS (C)

- Koivulehto, Jorma 1999: Varhaiset indoeurooppalaiskontaktit: aika ja paikka lainasanojen valossa. - Paul Fogelberg (toim.): *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*, s. 249-280. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 153. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Kulonen, Ulla-Maija 2010: *Fonesteemit ja sananmuodostus. Suomen kontinuatiivisten U-verbijohdosten historiaa*. Suomi 197. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Parpola, Asko 1999: Varhaisten indoeurooppalaiskontaktien ajoitus ja paikannus kielellisen ja arkeologisen aineiston perusteella. - Paul Fogelberg (toim.): *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*, s. 249-280. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 153. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Parpola, Asko 2008: Proto-Indo-European speakers of the Late Tripolye culture as the inventors of wheeled vehicles: Linguistic and archaeological considerations of the PIE homeland problem. *Proceedings from the 19th Annual UCLA Indo-European Conference* (JIES Monograph Series). Karlene Jones-Bley & al. (eds.). Washington, DC: Institute for the Study of Man.
- Saarikivi, Janne 2004: Is there Palaeo-European substratum interference in western branches of Uralic? - *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 90, s. 187-214.
[Sisältyy teokseen *Substrata Uralica*:
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suoma/vk/saarikivi/substrat.pdf>
- Sinor, Denis (toim.) 1988: *The Uralic languages*. Leiden: Brill.

ITÄMERENSUOMI

KIITOKSIA!

Jaakko Häkkinen

Jaakko.Hakkinen@Helsinki.fi